

ELŐSZÓ

- 6 Hajnáczy Tamás
„Hatalmi hangorkán” és „cigány szólamok”
a történelmi forrásokban

„Hatalmi hangorkán” és „cigány szólamok” a történelmi forrásokban

Szerkesztői előszó

A *Romológia* folyóirat 18. számának tematikáját a Prof. Dr. Elena Marushiakova által vezetett *Roma Interbellum – Roma Civic Emancipation Between the Two World Wars* című projekt ösztönözte. A több mint tíz országot felölelő nemzetközi kutatás a cigány polgári emancipáció történelmi forrásainak a feltárására, közzétételére és feldolgozására törekedett a 19. századtól a második világháború kitöréséig. A kutatócsoport elsősorban azon kiadványok, levéltári- és sajtóforrások vizsgálatára fókuszált, amelyek cigányok tollából származtak, vagy cigány szervezetek által kerültek kiadásra. Vagyis a „cigány hangok” megszólaltatására és felerősítésére törekedett a cigánysággal kapcsolatos történeti diskurzusban. Elrugaskodva a cigánypolitikák irattermékeire hagyatkozó történelmi képtől, egyúttal új kutatási irányokra és forráscsoportokra felhívva a figyelmet. Emblematikusan, *Roma Voices in History* címmel jelent meg a nemzetközi projekt – több mint ezeregyszáz oldalas, közel harminc kutató közreműködésével összeállított – forráskiadványa, amely a cigány polgári emancipáció legfontosabb történelmi forrásait tartalmazza.¹ Továbbá a *Social Inclusion* című folyóiratban napvilágot látott egy tematikus szám, mely a cigány mozgalmakat vizsgálta.² Egyúttal a cigány irodalomról és lapokról egy kollektív monográfia jelent meg,³ valamint egy tanulmánykötet került kiadásra, ami a cigány a mozgalmi törekvések ikonikus személyiségeit sorakoztatta fel.⁴

A *Roma Interbellum* projekt valamennyi kiadványában külön tanulmány, vagy fejezet tárgyalta a magyarországi cigányság helyzetét a fentebb említett szempontból, sok éves, rendszerezett forrásfeltárással alapozva. Az újonnan feltárt források száma meghaladta a több ezret, melyekből kirajzolódó kép jelentősen árnyalta a témával kapcsolatos eddigi tudásunkat. A közvélekedésben és a tudományos közéletében általánosan elterjedt nézet, hogy a magyarországi cigányság a 20. század első felében csupán tétlenül sodródott a történelem viszontagságai közepe. Az adott korszak rendészeti és közegészségügyi intézkedéseinek elszenvedőiként lettek megjelenítve, akik vajmi kevés ráhatással bírtak

- 1 Elena Marushiakova – Vesselin Popov (eds.): *Roma Voices in History. A Sourcebook. Roma Civic Emancipation in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until World War II*. Brill – Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2021.
- 2 Elena Marushiakova – Vesselin Popov (eds.): *Gypsy Policy and Roma Activism: From the Interwar Period to Current Policies and Challenges. Social Inclusion, 2020/2*.
- 3 Raluca Bianca Roman – Sofiya Zahova – Aleksandar G. Marinov – Elena Marushiakova – Vesselin Popov – Tamás Hajnóczky – Viktor Shapoval – Risto Blomster: *Roma Writings. Romani Literature and Press in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until World War II*. Brill – Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2021.
- 4 Elena Marushiakova – Vesselin Popov (eds.): *Roma Portraits in History. Roma Civic Emancipation Elite in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until WW II*. Brill – Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2022.

a sorsukra. Mindezek fényében a cselekvő, az önszerveződésre képes, az ügyéért kiálló és tenni akaró cigányságnak a képe fel sem merült. E tekintetben nem magyarországi sajátossággal állunk szemben, más európai országokban is lehet találkozni hasonló elgondolásokkal. A nemzetközi projekt keretében készült kutatások rávilágítottak, hogy Európa számos országában lehetett találkozni a cigányság kisebb-nagyobb tömörüléseivel, mozgalmával, melyek a cigányság egészének, vagy egy jól körülhatárolható csoportjának ügyeiért szálltak síkra. A magyarországi kutatások a cigányzenészek által alapított egyesületeket és lapokat tárták fel és tették közzé magyarul⁵ és angolul⁶ egyaránt.

A *Romológia* folyóiratnak immáron ez a harmadik olyan tematikus száma, mely a múltba kalauzolja el az olvasót. Az első kettő a cigánytelepek felszámolásának és újratermel(őd)ésének történeti vetületeihez kívánt adalékokkal szolgálni a mindenkori hatalom irattermékére hagyatkozva a 17-20. századig.⁷ Jelen tematikus szám a 19. század végére és a 20. század első felére fókuszál és azt a kettősséget kívánja érzékeltetni, hogy a bürokratikus intézkedések vizsgálatán túl más források és kutatási irányok is léteznek, melyek által egy teljesebb történeti képhez juthatunk el, amiben a „cigány hangok” is szóhoz juthatnak. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a hírhedt rendészeti és közegészségügyi rendeletek és azok végrehajtását taglaló levéltári iratok úgymond meghaladottak és hagyjuk a feledés homályába veszni azokat, ezek továbbra is megkerülhetetlen, elkenődözhetetlen részei a múltnak. Ezen időszak feltárásánál jelentős nehézséget okoz, hogy a különböző interjú technikák segítségével már nem igen lehet új adatokat gyűjteni cigányság körében, így nagyrészt a már meglévő interjúkra és az írott forrásokra hagyatkozhatunk. Az eddig ismert forrásokat tekintve összehasonlíthatatlan túlsúlyban vannak a bürokratikus források a cigányoktól származókhhoz képest. Felszínesen nézve egy papíralapú, szorgosan dokumentáló országos kiterjedésű intézményrendszer irattermékei állnak szemben egy többnyire írástudatlan kisebbségtől fennmaradtakkal. Az imént említett jelenség mélyén társadalmi, gazdasági és strukturális okok húzódtak. A szakirodalomban a hatalom által termelt iratok felé való eltolódás is erre vezethető vissza, a feltárt forrásokat nézve olyan, mintha a „hatalmi hangorkánban” csak egyszer-egyszer csendülnének fel a „cigány szólamok”. Az, hogy a „roma szempont” miképpen kerül be a történelmi munkákba, nem arról a kérdéstről szól – amit rendre hangoztatnak –, hogy cigány vagy nem cigány írja-e azokat, a dualizmus és a Horthy-korszak vonatkozásában. Valójában ez

- 5 A fontosabb publikációk: Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019., Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Czigányzenészek Egyesülete. Cigányzenészek mozgalma a boldog békeidők Magyarországnán*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020., Hajnáczy Tamás: *Bura Károly cigányprímás. Aktivista, revizionista, vizionarista*. Noran Libro, Budapest, 2021.
- 6 Lásd 1-4. lábjegyzet kiadványait. Továbbá: Tamás, Hajnáczy: *Károly Bura Gypsy First Violinist. Activist, Revisionist, Visionist*. Noran Libro, Budapest, 2021., Tamás, Hajnáczy: *Hungarian Gypsy Musician's National Federation 1935-1940*. In: Hristo Kyuchukov – Sofiya Zahova – Ion Duminica (eds.): *Romani History and Culture. Festschrift in Honour of Prof. Dr. Vesselin Popov*. Roma Series 9. Lincom, München, 2021. 180-193.
- 7 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Romológia 2017/13. sz. Cigánytelepek felszámolása és újratermel(őd)ése I*. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2017., Hajnáczy Tamás (szerk.): *Romológia 2017/14. sz. Cigánytelepek felszámolása és újratermel(őd)ése II*. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2017.

egy tudományos kérdés, mely történelmi szaktudás mellett források létén, vagy nem létén és azok ismeretén, forráskritikáján alapszik.

A *Romológia* folyóirat jelen számának ALAPPONT rovatában *Elena Marushiakova* és *Vesselin Popov* a cigányoktól származó forrásokra hívja fel a figyelmet a nomadizmus kérdésén keresztül szemlélítve, a Közép-, Délkelet- és Kelet-Európa régióra fókuszálva a 20. század első felében. A „cigány hangok” megszólaltatásán túl az írás rávilágít arra, hogy számos országban a letelepedett cigányok eliteje a vándorló cigányok helyhez kötöttségét kívánta elérni. A SZÉLRÓZSA rovat két magyarországi esettanulmánya hivatott érzékelteni azt a különbséget, mely a „cigány szólalomokra” és a „hatalmi hangorkánra” hagyatkozó kéziratok között fellelhető. *Hajnáczy Tamás* a cigányzenész egyesületek önszegélyező tevékenységét mutatja be a 20. század első felében; a cigányzenész szervezetek nyugdíjjal, temetkezési-, beteg- és rendkívüli segéllyel kapcsolatos elképzeléseit és intézkedéseit. *Miklós Tamás* egy esztergomi „cigányiskola” létrehozására tett kísérlet vizsgálatát mutatja be, valamint a helyi hatalom cigánysággal kapcsolatos szempontrendszerébe és szemléletébe enged betekintést. A FORRÁS rovatban ismét Esztergomra összpontosítunk; *Miklós Tamás* a városvezetés hírhedt cigány-szabályrendelete megalkotásának menetéről közöl ez idáig ismeretlen dokumentumokat. A PORTRÉ rovatban *Orsós János* összegző tanulmányában József főherceg cigánysággal kapcsolatos munkásságát, valamint a cigány kultúra emancipációjára mért hatását veszi szemügyre. A NAPLÓ rovat könyvrecenziói, konferencia beszámolója és film kritikája által megismerhetjük *Bura Károly* cigányprímás mozgalmas életét, a *Cigányzene – Roma Jazz* online nemzetközi konferencia előadásait, a pharrajimosnak emléket állító *Darinka* című tévéfilmet, a cigány népmesék és „újmesék” világát, végezetül *Ladányi János* személyes hangvételű önéletrajzi töredékeit.

Budapest – Veszprém, 2023. január 20.

Dr. Hajnáczy Tamás
kisebbségpolitikai szakértő
Veszprémi Érseki Főiskola
Károli Gáspár Református Egyetem

Felhasznált szakirodalom

- Elena Marushiakova – Vesselin Popov* (eds.): *Gypsy Policy and Roma Activism: From the Interwar Period to Current Policies and Challenges. Social Inclusion, 2020/2.*
- Elena Marushiakova – Vesselin Popov* (eds.): *Roma Portraits in History. Roma Civic Emancipation Elite in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until WW II.* Brill – Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2022.
- Elena Marushiakova – Vesselin Popov* (eds.): *Roma Voices in History. A Sourcebook. Roma Civic Emancipation in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until World War II.* Brill – Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2021.
- Hajnáczy Tamás* (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.

- Hajnáczky Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Egyesülete. Cigányzenészek mozgalma a boldog békeidők Magyarországnán.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2020.
- Hajnáczky Tamás (szerk.): Romológia 2017/13. sz. Cigánytelepek felszámolása és újratermel(őd)ése I. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2017.
- Hajnáczky Tamás (szerk.): Romológia 2017/14. sz. Cigánytelepek felszámolása és újratermel(őd)ése II. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2017.
- Hajnáczky Tamás: *Bura Károly cigányprímás. Aktivista, revizionista, vizionarista.* Noran Libro, Budapest, 2021.
- Raluca Bianca Roman – Sofiya Zahova – Aleksandar G. Marinov – Elena Marushiakova – Vesselin Popov – Tamás Hajnáczky – Viktor Shapoval – Risto Blomster: *Roma Writings. Romani Literature and Press in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until World War II.* Brill – Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2021.
- Tamás, Hajnáczky: Hungarian Gypsy Musician's National Federation 1935-1940. In: Hristo Kyuchukov – Sofiya Zahova – Ion Duminica (eds.): *Romani History and Culture. Festschrift in Honour of Prof. Dr. Vesselin Popov.* Roma Series 9. Lincom, München, 2021. 180-193.
- Tamás, Hajnáczky: *Károly Bura Gypsy First Violinist. Activist, Revisionist, Visionist.* Noran Libro, Budapest, 2021.